
Gion Nándor: *Ezen az oldalon*. Forum Újvidék, 1971.

Néhány évvel ezelőtt, amikor Gion Nándor regényét, a *Testvérem, Joábot*, első díjjal tüntették ki, nem álltunk be az ünneplők sorába. Gion tehetségét ugyan éreztük, de inkább a regény gyöngeségeit soroltuk föl. (*A humánus szétmállása*. 7 Nap, 1970. IV. 17.) Szóvá tettük, hogy a regényben ábrázolt erkölcsi leromlás, a közöny mélyebb indítékaival a mű adós marad; hogy a beszéltetésben és az elbeszélésben adódó ismétlések kifejezőértéke alacsony, a monotonianak nincs igazi művészi funkciója; a gépiességet a könnyebb megoldás egy változataként róttuk föl. Igaz, a végén annak a meggyőződésünknek is hangot adtunk, hogy Gion társadalmi érzékenysége érettebb és tisztább megoldásokra is képes, s ennek érdekében óvtuk őt az elsorolt veszélyektől, de az ilyen záradékok sohasem változtatták meg egy bírálat lényegét, nem csorbították a mi kifogásaink élet sem.

Mindezt azért kellett ilyen részletesen elmondanunk, hogy most, amikor *Ezen az oldalon* című könyvét őszinte örömmel ajánljuk az olvasó figyelmébe, az olcsó pálfordulás előnyét elhárítsuk. Ez a könyv annyi értéket tartalmaz, annyi szépséget, hogy olvastán a kritikus teljesen mellékesnek érzi, igaza volt-e előbb, s azt is, hogy tisztelgése esetleg árnyékot vethet korábbi állásfoglalására. Ha annak némely részletét mégis tarthatónak, sőt igazoltnak érezzük, ezt is inkább a mostani siker magyarázataként érdemes szóvá tenni, mint a kritikus presztízs miatt.

„Várni kellene — mondta Dobre —, nehogy megint megorroljanak ránk. Rossz néven veszik majd, ha eltemetjük az ő halottjukat. Így is azt mondják, hogy velünk ezen az oldalon mindig valami baj van.” Akkor hangzik el ez az óvás, amikor Madzsgáj, a volt partizántiszt s a főlszabadult város egykori főjegyzője, aki vénségére a városzéli prolik közé kerül, meghal. Dobre, az egykori fűtő azt hiszi, hogy a város saját halottjának fogja majd Madzsgájt tekinteni. A föltételezés alaptalannak

bizonyul: Madzsgáj a Keglovics utca halottja marad. A Keglovics utcáé, amely leromlott, tönkrement, beteg, rokkant emberek rezervátuma. Közéleben egy hínáros, békalencsés folyócska folyik, s az élet is ilyen eliszaposodott, ilyen süllyedő, távlatlan. Akik itt élnek, elvágyódnak, akik visszajönnek, azok kudarcok terhét hozzák. Akik el se mentek, azokra súlyos emlékek mázsái nehezednek. S a jelen csak növeli a nyomorító terheket. Ahogy Madzsgáj nem tud megmaradni a városháza élén, úgy kerül Adamkó, a téglagyári munkás is az utcára, a másik oldalra.

Pedig belerokkant az erőfeszítésbe, hogy az államosított téglagyár, a munkások gyára annyit termeljen, amennyi csak telhet tőle. És Madzsgáj is azért került a Keglovics utcába, mert bátorsága, embersége nemesebb volt, mint azoké, akik a város élén maradtak. Sőt még a késdobálás trükkjével szélhámoskodó Kordován is azért került az emberekkel való meghasonulás lejtőjére, mert egyszer, egy szerencsétlen vak megsegítésében magára maradt.

A Keglovics utca tehát nem alja emberek menhelye, hanem olyanoké, akik többre volnának érdemesek. A társadalom ugyan kisemmizte őket, de ők a periférián is őrzik az emberség normáit. Igen: ennek a világnak nagyon is szilárd normarendszere van. A nagyszájúságot megvetik, az ártatlanságtól meghatódnak, a munkában helytállnak, az adott szót komolyan veszik — és szolidárisak a szerencsétlenekkel. Legnagyobb tekintélye itt Romodának van, az ácsnak, aki legendába illő módon viaskodott a hideggel s a tüdőbajjal, amely a vizes lakásban feleségét elpusztította. Táncoltak, hogy ne fázzanak, aztán, mikor az asszony már nem bírta, a férfi táncolt egymaga ölében a beteg asszonnyal.

S így billen át, mint Gelléri Andor Endre novelláiban, legendába a szörnyűség más kapcsolatok rajzában is. A késdobáló szélhámos Kordován szerelme is félelmetes komolysággal telítődik egy ponton, s a gyermekek érzése az utca meztelenül fürdő szépsége iránt szintén befutja az áhítattól a brutalitásig terjedő skálát.

Pontatlanok voltunk tehát, amikor a Keglovics utcát rezervátumnak mondtuk. Igaz, hogy goromba is, közönséges is és durva is ez a világ, igaz, hogy lefelé tartó sorsok színtere, nagy kiábrándulások terepe, de nem mozdulatlan, s nem eleve ilyen. Föltárulnak benne a leromlás, a kudarc indítékai, társadalmi okai is. És minden csőd ellenére épen marad valami eredendő emberség, a perifériák nyers és salakos indulatai mögül tiszta fények villannak föl, s tüzek, amelyek melegebbek, mint az elidegenült felvilág. A lenti világ, a periféria ilyenformán kitér az egzotikum kereteiből, s olyan példázattá jelentékenyül, mely az egész világra érvényes, akár annak idején az *Éjjeli menedékhely*. A sorsokat magyarázó motíváció aktuális politikummal telített, érdem és szerep nagy kérdésének példázatává mélyül.

S ezek a magyarázatok egyben poétikailag is megejtő újszerűséggel öltönek formát. Ez a gyűjtemény elbeszélések sorozata, de valamennyi ugyanazokról az alakokról szól. S ahogy előrehaladunk, a soron jövő kis fejezet mindig föltárja a korábbiaknak egy mélyebb rétegét, az ismert események, sorsok egy még ismeretlen, de egyre fontosabb, súlyosabb motívumát, titkát. Ilyenformán minden fejezet izgalmas drámaisággal fejlődik, s ebben a folyamatban az ismétlések is mindig új árnyalást, módosult jelentést kapnak, mint több strófás versben a refrén. Az egész könyvet is joggal lehetne egy szabályszerűen fölépített, több részletből

álló versciklushoz hasonlítani. Versciklushoz, mely a szeszínű, közönséges anyagból végül megkapó költőiséget hív elő. Mikor már érzi az ember, hogy az anyag elfogyott, s fél az ismétlődések ismerős monotóniájától, akkor a fordulat: csalódottság, kudarc, halál, egyszerre más világításba vonja az ismerős mozzanatokot, új érzésrétegek törnek föl, az áhítatot pusztuló haragba, megvetésbe csap át, s az új mozzanatot, mint a zeneművek motívumai, beleszövődik az előbbibe, annak teltebb zengést, összetettebb jelentést ad.

Különösen szép példája ennek az utca fiúgyerekeinek az utca Szent Erzsébetnek nevezett szépsége iránt érzett, erotikával vegyes áhítata, e csodálat megcsúfoltatása, s a bosszú, amelyben szégyenük és fájdalmuk fölöddést keres. Ez az egész motívum érdekesen, költői módon szövődik össze Gizike Schladt fényképének áhítatos csodálatával. A fényképet a pusztuló temető egy márvány sírkövééről ismerik a gyerekek. Képzeletükben azonosult Szent Erzsébet alakjával, a szépség, a tisztaság jelképévé nő. S mikor Szent Erzsébetben csalódnak, a fényképet is szétverik. Míg ideér a történet, többször ismétlődnek egyes mozzanatai, de az árnyalatnyi módosulások s a változó helyzetek folytán mégis egész kis balladává teljesedik. S aztán Szent Erzsébetről kiderül, hogy őt is rászédtek, s mikor visszajön, Romoda, az ács fogadja be, s ezzel egy régi legenda, a Romoda és rég halott felesége köré épített motívum nyílik ki újra, hogy az útfélre került lány befogadásával új motívum alanyává, társelemévé válva teljesedjen ki.

S hadd hívjuk föl még a figyelmet arra a két fejezetre, amelyben Kordován késével körüldobálja Váryné. Előbb a találkozás, a szerelem, a vállalás jegyében, aztán a szakítás hajmeresztő rítusaként. Emlékeztetni kell erre azért is, mert valami olyasmit példáz, amit irodalmunk régen hajszol, de meggyőzően csak ebben a könyvben valósított meg: a bizarr, a szörnyű itt elemi erejű emberi érzéseknek, nemesebb indulatoknak ad alakot. S ezezt létrejön az a különös feszültség, melyet csak az iszonyú és a gyönyörű pilléreim kifizített emberi élet koncentrált ábrázolásakor érez az ember. Az a kettősség, mely Baudelaire óta talán legállandóbb jellegzetessége a modernségnek. Durvaság, részegség, rondaság, betegség olyan szoros kapcsolatba kerül itt a szépséggel, nemességgel, áhítattal, akár József Attila külvárost idéző verseiben, de nem azért, hogy a pusztá diszsonanciával, az ellentétek bizarrságával hasson, hanem hogy fölgyüljön, kicsiholódjon általuk a hiteles, a megszenvedett líraiság.

Ez a megszenvedett líraiság Gion új könyvének a legnagyobb értéke. Ez ad értelmet a „másik oldal”, a periféria mellett tüntetésnek. Lehet, hogy előző regénye már sejtette az ebben megvalósuló lehetőségeket. Mi mégis a különbséget érezzük szembeötlőnek. Azt, hogy a költői ösztön rájött: az agyondicsért állandó beszéltetés, az „azt mondja” folytonos ismétlődéseiben tetten ért gépiesség széttördeli azokat az epikai tömböket, melyekben versszerű teltséggel ölthet formát a líra. Tény, hogy ezekben a fejezetekben az *elbeszélő* elemek túlsúlya a párbeszédéhez mérten nyilvánvaló.

S mert itt nem egy szeszínű figura, hanem a maga nevében mesél az író, rákényszerült a nyelv, az előadás fölgazdagítására is. Az is tény ugyanis, hogy ennek a műnek a stílusa érettebb, árnyalatosabb, tisztább, tehát kifejezőbb, mint a *Testvérem*, *Joábé* volt. És minden részletében természetes. A legenda úgy fejlődik itt a robusztus valóságból, hogy lény-

gében azonos marad vele, s a jelentésbővülés, gazdagodás szinte masszív természetességgel megy végbe. Ez az a mű, amely a romokból leghitelesebben s legszebben valósítja meg a rendet, a csúnyaságok közepette a szépséget.

Ha fegyverletétel ez a bírálat, ám legyen. Jó mű ellen miért kellene hadakozni?

DÉR Zoltán